

Бібліотека у світі відкритого доступу до інформації

Редакція продовжує публікацію матеріалів, наданих журналу Гете-Інститутом в Україні. Цього разу у добірці висвітлюються різні аспекти діяльності німецьких бібліотек в умовах сучасного суспільства знань*.

Ламберт Геллер,

Університетська бібліотека Ганновера

БІБЛІОТЕКИ У ВЕБ 2.0 – БІБЛІОТЕКИ 2.0

Новий, сформований Інтернетом, інформаційний простір робить вирішальний виклик не лише «цифровим іммігрантам». Традиційні інституції також змушені перекваліфікуватися – особливо якщо, як у випадку з бібліотеками, їхнім основним «знаряддям» завжди були інформація та знання.

Покоління 90-х рр., тобто люди, які незабаром стануть дорослими, не має виразних спогадів про світ без мобільного чи Інтернету. Деякі соціологи називають таких людей «цифровими аборигенами» («digital natives»), «первісними жителями» нового дигітального світу, а більш старші виявляються «цифровими іммігрантами» («digital immigrants»). У потужних мережевих спільнотах населення навіть у таких країнах, як Китай та Індія, через натискання кнопки має доступ до значно більших потоків інформації, аніж це було раніше. Насамперед, користувачі виявляють неабияку активність в електронній комунікації.

Ніколи ще не було так просто одній людині зв'язатися з іншою з метою обміну інформацією і без часопросторових обмежень мати один від одного новини й могли співпрацювати. Цими можливостями Інтернет робить виклик бібліотекам також.

Багато бібліотек вже у 90-ті рр. мали он-лайн-каталоги, але тоді йшлося здебільшого про важко доступні моноліти. Асоціативні розпізнавання чи завзяте «порпання» віртуальних полиць не були передбачені; каталог був задуманий як текстовий, замкнений перелік медіа-фонду кожної окремої

установи. Ця концепція не вписується в інформаційне середовище, в якому багато цікавої інформації з царини каталогізованих інформаційних ресурсів (і дедалі частіше саме ці інформаційні ресурси) доступні он-лайн.

Сьогодні у багатьох он-лайн-каталогах наявні, наприклад, зображення обкладинки книжки чи компакт-диска. У вільній, створеній спільно багатьма Інтернет-користувачами, енциклопедії Вікіпедія представлено статті, де згадується каталогізована книжка. Або ж показано, чи такі проекти масового поцифрування, як *гул букс*, вже вивісили частково або повністю книжку он-лайн. Багато таких нових інформаційних ресурсів приєднується до каталогу, що знову ж таки робить видимими тематичні посилення на інші книжки у каталозі.

Активний користувач інформацією перебуває нині у центрі революційних перетворень он-лайн-каталогів. Для нього стає очевидним, що він може створювати власні списки літератури, примітки й ключові слова, і навіть керувати власною копією знайденого примірника у форматі PDF – і це все безпосередньо там, де ведеться пошук інформаційних ресурсів. Місцями таких знахідок, звичайно ж, є передусім власні комп'ютери й мережа. Відповідно, каталоги та інші бібліотечні бази даних дедалі частіше не просто підтримують перегляд знайденого інформаційного ресурсу, але й стають інтегрованим віртуальним верстаком користувача інформацією.

Клікком мишки інформація упорядковується у списки з тегами (тобто ключовими словами), крім того вона імпортується в інші інформаційні системи. Зрештою, мало хто завдає собі клопоту створювати он-лайн власну підбірку ресурсів і користуватися нею, якщо дані не можна взяти з собою туди, куди хочеш, і не можна зробити з да-

* Переклад з німецької Катерини Міщенко.

ними те, що хочеш. Занепад управління цифровими правами (DRM) в індустрії розваг показав, що спроба обмежити користувачів в інформації через штучні кордони власного ПК не є популярною у добу Інтернету і це не стане запорукою успіху.

В Інтернеті почастішав вільний доступ до он-лайн-матеріалів. Так, великі освітні установи США тяжіють до того, аби переводити у вільний доступ лекційні матеріали та відеозаписи з вільними ліцензіями. Навіть на таких платформах, як *Ютуб*, змішуються розважальні й навчальні матеріали. Натисканням кнопки завантаженому відео присвоюються ліцензії Креативної Спільноти (Creative Commons), які гарантують користувачеві – слідом за ідеєю відкритого доступу – не тільки безкоштовний доступ, але й усі права креативного користування, подальшої обробки й оновленої публікації медіа. У цьому світі відкритого доступу бібліотеки знаходять свою нішу, стають необхідними у вирішенні цілої низки важливих завдань.

Соціальні мережі, як от *Facebook*, та її німецька наступниця *StudiVZ* стали тим часом віртуальним центром існування для майже 100 мільйонів людей в усьому світі. Користувачі створюють особисті профільні сторінки, розширюють коло друзів іншими користувачами, а потім можуть стежити за тим, що пишуть про себе друзі, можуть писати коментарі на їхній віртуальній дошці повідомлень або просто чатитися з ними.

Бібліотеки також експериментують з цими мережами. Власна профільна сторінка дає змогу бібліотеці просто, цікаво й коротко повідомляти про новини установи. Деякі читачі додають до друзів свою бібліотеку! Водночас, віртуальні довідки чи запити в бібліотечних каталогах реалізуються у межах платформи *Facebook* завдяки так званім віджетам. Щоправда соціальні мережі є щось більше ніж вишукані канали традиційного бібліотечного маркетингу. Вони скоріше є інструментами малих спільнот бібліотекарів і читачів. Для прикладу можна назвати підтримку співробітництва галузевої бібліотеки з працівниками кожного університетського факультету. Звичайно, всі ці концепції не зовсім нові. Так, приблизно десять років тому, тобто задовго до нинішнього буму соціальних мереж, виникли так звані веб-блоги.

Веб-блог (або просто блог) – це неформальний он-лайн-щоденник, до якого регулярно додаються нові записи, здебільшого одним автором. Чимало бібліотек і бібліотекарів роками ведуть власні веб-блоги. Як правило, вони допомагають своїй установі промовляти «людським голосом» і створювати

нові інтерактивні можливості – адже записи у веб-блогах зазвичай можуть коментувати читачі. Тим часом деякі бібліотеки здійснюють оновлення на веб-сторінці саме через блог. Це цілком виправдано, адже матеріали тут просто створюються і десь-інде, через посередництво фідів, які зчитуються машиною, можуть бути включені до будь-яких збірок і використовуватись у подальшому. Сьогодні бібліотеки ніби перетворюються на «бібліотеки 2.0», коли долучають свої дані й послуги до он-лайн-середовища користувачів інформацією. З одного боку, вони продовжують бібліотечну традицію, а з другого – до них можна звернутися у багатьох місцях і в різний спосіб, щоб підтримати користувачів – як годиться надійним лоцманам в океані інформації.

Ульріх Шнайдер,

Університетська бібліотека Лейпцига

СЬОГОДНІШНЄ СУСПІЛЬСТВО ЗНАТЬ НЕ ТЯЖІЄ ДО НОСТАЛЬГІ

Журналіст у розмові з професором Ульріхом Йоганнесом Шнайдером, директором університетської бібліотеки Лейпцига, намагається з'ясувати відведену бібліотекам роль у добу електронних медіа.

Пане професоре, що для Вас є найбільш вирішальною зміною, яку бібліотекам приніс Інтернет?

В Інтернеті бібліотеки з усього світу зближуються, їхні каталоги можна порівнювати між собою, якщо вони ще не інтегровані. Цей процес триває. Уся книжкова продукція останніх 500 років стала відкритою як ніколи – це приваблива пропозиція для допитливих людей.

Велика користь он-лайн-каталогів не викликає заперечень. Ви критично висловлювались з приводу того, що у Німеччині немає єдиного каталогу національного бібліотечного фонду. Чи є перспективи для покращення ситуації?

Я впевнений, що скоро з'явиться практичний «світовий каталог», але сумніваюся, що дотепер створене формальне й конструктивне прочитування постане у всій своїй національній та культурній розмаїтості. Дані каталогів з різними бібліографічними стандартами можуть бути уніфіковані лише за умови, якщо вони будуть істотно скорочені. Отже ми виграємо у кількості, але втратимо якість. Імовірно ця втрата неминуча.

У контексті масового поцифрування текстів Ви говорили про «подвоєння світу текстів». «Подвоєння» звучить не дуже позитивно. Чи воно, на Вашу думку, доцільне?

Поцифрування є доцільним, оскільки завдяки йому тексти стають більш доступними. Це стосується і рідкісних зразків, зокрема, лейпцизьких рукописів найдавнішої у світі Біблії.

Наразі стратегії поцифрування оперують публічними й приватними проектами, але ще без належної уваги до попиту. Бібліотеки надто мало співпрацюють з науковцями та видавництвами. Ми стоїмо перед актуальним завданням ефективної передачі спадщини світового письменства у новому цифровому доступі. Вторинна цифрова форма не може бути самоціллю.

Ви також говорили про образ читача, який тоне в океані цифрових книжок. Скарга на те, що океан цей неоглядно великий, така ж стара, як і книгодрукування. Чому масовість стає такою проблематичною?

Це завжди було питанням уміння поводитися з наявною інформацією. Інтернет створює новий виклик: де можна знайти хороші портали, хто пропонує надійну інформацію, як часто сайти оновлюються? Ці питання ставлять такі користувачі, як я, тому що ми хочемо в Інтернеті – перш за все Інтернеті без цензури й ліцензій – тримати належний рівень якості.

Існує ціла низка зразкових проектів у сфері гуманітарних наук, зокрема, www.clio-online.de, www.iaslonline.de та ін. Потрібні серйозні люди, щоб перетворити Інтернет, принаймні частково, на інструмент освіти.

Що змінилося у роботі бібліотек у зв'язку зі зростанням обсягів поцифрування, і які зміни у цій галузі чекають на нас у майбутньому?

Бібліотеки дедалі більше стають постачальниками електронних ресурсів, частка яких порівняно з наявними медіапримірами постійно зростає. Бібліотеки перетворюються у центри з навчання онлайн-пошуку. Водночас бібліотеки дедалі менше створюватимуть каталогів, тому що все це незабаром робитиметься централізовано. Це суттєві зміни, і вони торкнуться персоналу.

Де бібліотеки виявляють власні межі в Інтернеті?

Багато електронних ресурсів надто дорогі для того, щоб пропонувати їх скрізь. І це реалії нинішньої ринкової ситуації. Багато що залежить від фахового рівня та традиційної службової етики бібліотекарів, яким складно оцінювати й виступати

посередниками для Інтернет-пропозицій. Розвиток Інтернету для багатьох з них є зашвидким.

Чи змінюють електронні книжки читацьку культуру?

Звісно, оскільки сприйняття інформації на екрані функціонує не так, як на папері. Щоб добре розкрити складну тему: студенти сьогодні часто не мають жодного уявлення про те, наскільки великою є пропозиція друкованих видань. У пошуках необхідної інформації вони обмежуються Інтернетом.

Якщо читати означає сприймати текст критично, то кожна актуальну інформаційну пропозицію слід розглядати у співвідношенні, а нинішня читацька культура, культура повільної й чіткої орієнтації, перебуває під загрозою зникнення, якщо список знайденого замінить читання текстів.

В одному з інтерв'ю Ви сказали, що книга завжди була крайньою формою. Наскільки це так?

Інтернет має однозначні переваги у сфері енциклопедичної літератури: усе, що до сьогодні потрібно було довго шукати – від кількості населення Гаїті до рецепту пирога – тепер можна значно швидше знайти в Інтернеті. І частота оновлення, наприклад, статті у Вікіпедії значно вища, ніж у друкованому виданні.

Величезна сфера довідкових ресурсів значно краще обслуговується в мережі, особливо завдяки зв'язку із аудіовізуальними медіа, тому книжки в цьому сегменті більше не формують ринок.

Як виглядатиме бібліотека майбутнього, скажімо, років через 50? Чи використовуватимуться друковані книжки, чи вони перетворяться на музейні експонати?

Думаю, книга скоріше всього стане нішовим продуктом. У жодному разі вона не зникне. Оскільки завжди будуть люди, які любитимуть книжки – з практичних чи естетичних міркувань. Я сам належу до таких.

Але переваги електронної комунікації, розповсюдження й презентація інформації, що сьогодні є очевидними, чітко спрямовані у майбутнє. Якщо називати музеями місця, де ми розповідаємо про пройдеши вчинки й втрати, війни та пристрасті людей минулих століть, тоді друковані книжки дійсно стануть музейними експонатами бібліотек. Останні надалі, ймовірно, називатимуться навчальними або інформаційними центрами. Сучасне суспільство знань не тяжіє до ностальгії, якщо йдеться про неефективні методи роботи.

Питання ставила журналіст Даймар Гірберг, м. Бонн

Дагмар Гірсберг,

журналіст, м. Бонн

GETINFO: ЗІБРАННЯ ФАХОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ З ПРИРОДНИЧИХ НАУК І ТЕХНІКИ

Вченим, винахідникам і студентам, що спеціалізуються на природничій проблематиці, техніці, *Getinfo* пропонує зручну пошукову систему, завдяки якій цінна та якісна інформація швидко потрапляє до читача.

Зважаючи на великий обсяг доступної через Інтернет інформації, компетентність, що дозволяє оцінити якість інформації на сайтах, повсякдень стає дедалі важливішим набутком. Тому навіть у добу Інтернету бібліотеки роблять ставку на свій традиційний козир, а саме, на розумну підготовку і ґрунтовний відбір першоджерел. На відміну від звичайних пошукових машин Інтернету, бібліотеки пропонують своїм користувачам структурований доступ до інформації.

Один з прикладів – професійний портал *Getinfo*, що охоплює такі наукові царини, як архітектура, хімія, інформатика, математика, фізика і техніка. *Getinfo* – спільний проект Технічної інформаційної бібліотеки в Ганновері (ТІВ) і німецьких центрів спеціальної інформації (FIZ) у Франкфурті-на-Майні (спеціалізується з техніки «FIZ Technik»), Карлсруе та Берліні (спеціалізується з хімії «FIZ Chemie»). «*Getinfo* вирізняє, – пояснює пані Карін Ганнебут з Технічної інформаційної бібліотеки в Ганновері, – єдине в світі унікальне зібрання технічної і природничо-наукової інформації». При цьому *Getinfo* пропонує доступ до провідних баз даних наукової літератури, видавничих новинок і бібліотечних каталогів.

Робота над *Getinfo* розпочалася майже десять років тому. Задуманий на три роки реалізації проект стартував 1 січня 2000 р. з метою створити інтегровану он-лайн-службу професійної технічної і природничо-наукової інформації. Проект було втілено за підтримки Міністерства науки і освіти ФРН у рамках акції «Цифрова бібліотека».

У травні 2002 р. вдалося досягти першого ступеня реалізації. Портал *Getinfo* став доступний у режимі он-лайн. Він надавав можливість ознайомитися з науковими журналами, дисертаціями і дослідницькими звітами Технічної інформаційної бібліотеки в Ганновері.

Під час другого етапу сприяння розвитку проекту (2004–2006 рр.) *Getinfo* був доповнений новими інформаційними службами Технічної інформаційної

бібліотеки і розширений завдяки партнерам. У 2005 р. *Getinfo* з'явився в Інтернеті з інтегрованою мета-пошуковою системою, що дає змогу здійснювати безкоштовний пошук потрібної інформації у різних базах даних.

Віртуальне об'єднання чотирьох партнерів цієї співпраці перетворює *Getinfo* на один з наймогутніших світових порталів техніки і природничих наук. Він є спеціалізованим порталом з техніки і природничих наук у рамках *goportis.de*, спільного проекту трьох центральних фахових бібліотек, а також *vascoda.de*, німецького міждисциплінарного Інтернет-порталу з наукової інформації.

Незважаючи на те, що другий етап підтримки проекту завершився, контент *Getinfo* продовжує розширюватися завдяки технічній інформаційній бібліотеці в Ганновері. Вже цього року портал буде представлений у мережі з оновленим дизайном та функціональним удосконаленням. «За допомогою сучасних технологій пошукових машин, швидкість пошуку, – відзначає Карін Ганнебут, – становитиме лічені секунди. Отже, стануть доступними точні результати пошуку, відсортовані залежно від запиту».

Можна здійснювати міждисциплінарний пошук або заглиблюватись у певну галузь. Результати пошуку показані у списку, що ґрунтується на всіх базах даних. Поряд з цим списком розміщено сам текст, об'єкт пошуку – в прямому доступі або його можна замовити через Технічну інформаційну бібліотеку. У такому разі бібліотека надає копію друкованих текстів з журналів, книг, публікацій звіти конференцій, доповідей і університетських видань. До цього списку входить не тільки література, видана видавництвами, а й так звані «самвидав». «Залежно від потреби, тексти можна отримати протягом 72-х, 24-х або 3-х годин – в електронній формі, якщо така доступна, але ми здебільшого надаємо їх у друкованому вигляді факсом або поштою», – пояснює пані Ганнебут.

Пошук, список з результатами пошуку, а також перегляд в Інтернеті короткого змісту або оригінального тексту безкоштовні. Платними послугами є перегляд повного списку наукових джерел, прямий доступ до електронних текстів і доставка копій. Щоб отримати такі послуги, користувачеві потрібні права доступу одного з партнерів *Getinfo*.

Плануючи на 2009 р. вдосконалення ресурсу, фахівці сподіваються, що для цільової групи в сферах економіки, науки *Getinfo* стане центральною пошуковою системою і найпопулярнішою системою замовлення літератури для досліджень у галузі природознавства, технічних наук.

Гайке Нойрот,

Нижньосаксонська державна та
університетська бібліотека Геттінгена

ГРІД: ІНТЕРНЕТ МАЙБУТНЬОГО?

Грід відкриває науковцям нові можливості дослідження. В який саме спосіб? Про це розповідає доктор Гайке Нойрот, координатор проекту «ТекстГрід» у Нижньосаксонській державній та університетській бібліотеці Геттінгена (SUB).

Грід – відносно молодий проект, перші спроби його реалізувати в Німеччині робилися ще у 2005 р. Що таке взагалі Грід?

Йдеться про спільне та роздільне користування ресурсами різних видів. Я хотіла б пояснити це через аналогію з електромережею. У 1900 р. кожний сам відповідав за своє електропостачання і здебільшого мав власний генератор. За останні 100 років електромережі набули значного розвитку. Якщо сьогодні десь виникає перенавантаження, то цей струм потрапляє туди, де його бракує.

Приблизно так можна собі уявити і продуктивність Грід. Мені потрібно здійснити складну обчислювальну операцію, як от моделювання клімату для прогнозу погоди, але ресурсу мого персонального комп'ютера для цього замало. Тоді я заходжу «в Грід» і знаходжу того, хто надає обчислювальні послуги – у такий спосіб я швидко отримую обрешунки.

Можна сказати, що Грід є віртуальною мережею різноманітних апаратних кластерів. Дехто твердить, що Грід є Інтернетом майбутнього – принаймні для сфери науки.

Які ще ресурси можуть використовуватися роздільно?

Поряд з продуктивністю існує спільне користування пам'яттю. Візьмемо, наприклад, прискорювач заряджених частинок ЦЕРНу (Європейського центру ядерних досліджень). Він продукує щороку декілька петабайт, отже, декілька квадрильйонів байт. Щоб зберегти ці дані, створюється віртуальна пам'ять.

Наразі Грід-технології розвиваються у напрямі спільного використання ресурсів як інструментарію, сервісів, даних, тобто значень.

У яких фахових галузях Грід вкрай потрібні?

На даний момент ця тема особливо актуальна для природничих наук, які часом потребують дуже високої продуктивності й багато пам'яті, наприклад, квантова фізика з ГепГрід, астрономія з АстроГрід чи кліматологія з СЗ-Грід. Крім того, у Німеччині є проект з медицини та біологічних наук – МедГрід.

Він ґрунтується на баченні, що лікар може не тільки звертатися до даних обстеження чи рентгену своїх пацієнтів, але й одержати через Грід найновіші результати досліджень з конкретної клінічної картини, порівняти ці картини з даними про пацієнтів, які мають подібний перебіг захворювання, отримувати пропозиції щодо методів лікування та багато іншого.

А яка ситуація з гуманітарними науками?

Гуманітарій є, власне, яскравим прикладом роздільного дослідження у віртуальному просторі. Він має шанс у майбутньому займатися інтерактивною та спільною дослідницькою роботою в Грід, відповідати на фахові питання завдяки таким новим методам, як, наприклад, ТекстМайніг.

Саме гуманітарні науки можуть виграти від спільного користування інструментарієм та сервісами, адже стає можливим спільно редагувати тексти, вводити метадані чи створювати посилання на інші джерела. До того ж, завдяки Грід кожний науковець отримує відкритий та швидкий доступ до досліджень. Усе це напрями нашої роботи, які ми реалізуємо в рамках ТекстГрід. Останній наразі – єдиний проект в гуманітарній царині.

Яке місце у Грід-проектах посідають бібліотеки?

ТекстГрід, наприклад, координує Державна та університетська бібліотека Геттінгена. Я вважаюся посередницею між експертами з інформаційних технологій та науковцями.

На противагу утворенням, які можуть зазнати структурних змін або закритися взагалі, бібліотеки як стабільні й надійні інституції разом, скажімо, з обчислювальними центрами та іншими установами здатні тривалий час надавати послуги. Також вони вважаються відповідальними за довготривалу архівацію цифрових даних.

Почасти виникають цілком нові сценарії співпраці, в яких спеціальна наука та бібліотеки спільно створюють структуру, розвивають служби й послуги. Вимоги формулює науковець, а бібліотекар турбується про відповідне втілення та підтримку.

Як справи з довготривалим фінансуванням?

Міністерство освіти й науки наразі єдиний донор таких проектів у Німеччині й відтак відповідає за стартовий капітал для нових технологій. На сьогодні передбачено підтримку німецької ініціативи щодо Грід до 2011 р.

Відкритим лишається питання про те, до яких механізмів підтримки варто звернутися, щоб інтегрувати Грід в академічну сферу через конкретне

наукове застосування. У майбутньому університети будуть зацікавлені в тому, щоб можна було Грід-технології запропонувати всім фаховим дисциплінам на місцях. Для цього повинні розвиватися організаційні структури та ділові моделі – це не просте завдання, зважаючи на федеральні структури у Німеччині.

Якими є технологічні вимоги?

Нині йдеться про те, щоб ввести та стабілізувати Грід у повсякденній роботі університетів та інших науково-дослідних установ. Ми стоїмо на самому початку шляху. Тут ще багато всіляких перепон, і це не дивно за такого короткого періоду розвитку.

Насамперед слід докласти зусиль, щоб різні Грід-розробки лишалися сумісними на міждисциплінарному рівні. Інакше ми втратимо великий плюс Грід-технологій, а саме, інтер- і трансдисциплінарний доступ до наукових даних, інструментарію та значень.

Чи відіграє тут певну роль міжнародне співробітництво?

Так! Результати досліджень сьогодні генеруються в глобалізованому світі в інтернаціональних командах чи навіть великих дослідницьких спільнотах. Особливо тісно ми співпрацюємо у цій галузі з Нідерландами, Великобританією та США.

Як далі Грід просуватиметься в академічному світі?

На даний момент в основі лежать технічні аспекти розвитку Грід та індивідуальне користування. У майбутньому бажане звернення до потреб різноманітних груп користувачів або дослідників і, таким чином, зміщення центрального напрямку розвитку в бік концепцій користування та сервісу. Процеси розвитку в рамках Європейської Грід-ініціативи показують, що Грід-технології можуть використовуватися значно ширше, ніж просто як здійснення складних обчислювальних операцій чи створення пам'яті.

Ми мріємо досягти взаєморозуміння між науковцями, які знаються і не знаються на інформаційних технологіях. Грід повинен бути простий у користуванні як електромережа: щоб користуватися, не обов'язково її розуміти.

*Розмову вела журналіст Датмар Гірсберг,
м. Бонн*

Датмар Гірсберг,

журналіст, м. Бонн

EUROPEANA.EU:

КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ ЄВРОПИ ОН-ЛАЙН

Усмішка Мони Лізи, Дев'ята симфонія Бетховена, сонети Шекспіра – з Europeana.eu одним лише кліком миши ми отримуємо доступ до поцифрованих об'єктів культурної спадщини. У квітні 2009 р. портал розпочав другу фазу своєї роботи у цьому напрямі.

«Мислити культурою». Цим слоганом Europeana.eu сама описує свої цілі. Портал обіцяє не тільки швидкий, простий доступ до культурних скарбів Європи. У проекті також йдеться про їхній вплив на соціум. «Europeana – це більше, ніж бібліотека, – відзначив Жозе-Мануель Баррозу, голова Єврокомісії, на відкритті порталу. – Вона надихає європейців ХХІ ст. на наслідування креативного новаторства попередніх поколінь».

Коли наприкінці 2008 р. було відкрито прототип порталу, користувачі, котрі виявляють інтерес до культури, отримали доступ до чотирьох мільйонів цифрових зображень, текстів, звуко- та відеозаписів з 1.000 європейських бібліотек, архівів та музеїв. Через день Europeana була вилучена з мережі – не витримала потужного натиску користувачів. «Причому, ми розраховували на велику кількість відвідувачів, – зауважує Брітта Вольдерінг, координатор роботи над Europeana.eu у Німецькій національній бібліотеці. – Прототип був розрахований на п'ять мільйонів користувачів щогодини. Насправді ж їх виявилось вдвічі більше. Через місяць оналайн-бібліотеку відкрили вдруге. Потужність сервера було збільшено у чотири рази. Загалом тодішнє закриття ми оцінюємо як дуже позитивне явище. Зрештою стає зрозуміло, наскільки великим є інтерес».

Разом з прототипом Europeana.eu було реалізовано першу фазу проекту, розпочату під назвою EDLnet. А з новоутвореною «Фундацією Європейської Цифрової Бібліотеки» («European Digital Library Foundation») пов'язана організаційна структура порталу. Водночас триває робота над «Europeana. Версія 1.0». Вона має замінити нинішній прототип вже влітку 2010 р. «Техніка завжди далеко попереду, – переконана Вольдерінг. – Тепер все залежить від пристосування до побудови системи, щоб та могла опрацювати постійно зростаючу кількість цифрових об'єктів». До середини 2010 р. мають з'явитися чотири нові версії з ще більшою кількістю функцій та кращими можливостями пошуку.

Найбільшим викликом лишається кількість інформації, яку має обробити Europeana. До 2010 р.

повинні з'явитися десять мільйонів зображень, текстів, звуко- та відеозаписів. Водночас у сфері поцифрування невпинно крокують уперед культурні інституції країн ЄС. Відтак число цифрових об'єктів, у майбутньому злінкованих з Europeana, просто вибухне. «Загалом робочий процес у проекті такого масштабу є зручним, якщо всі задіяні сторони дотримуються чинних стандартів», – наголошує Вольдерінг.

Важливою є робота у сфері ліцензування. На думку Вольдерінг, «тут слід іще дещо врегулювати, тому що авторське право в усій Європі не узгоджене». Також тривають перемовини про довготривале фінансування порталу. Єврокомісія вже підтвердила надання половини необхідних коштів, які становитимуть у 2011 р. майже 2,7 мільйона євро, а до 2015 р. ця сума збільшиться приблизно до 3,6 мільйона. Другу половину, ймовірно, внесуть самі 27 країн ЄС.

Наскільки стрімко розвиватиметься Europeana.eu, залежить від так званих агрегаторів. Це портали, які збирають поцифрований матеріал з усіх інституцій і роблять його доступним. Прикладом цього є Європейська бібліотека (The European Library), в якій зібрано цифрові об'єкти європейських національних бібліотек. За таким зразком наразі задумано упорядкувати європейські кіноархіви, їхній фаховий портал *European Film Gateway* співпрацюватиме з Europeana.

До того ж у багатьох країнах ЄС, зокрема і у Німеччині, створюються національні портали. Німецька цифрова бібліотека перебуває на стадії завершення планування. До появи першого прототипу мине, певно, ще два роки. Те, що у сфері культури натхненно створювалося століттями, крок за кроком буде відтворене у цифровому форматі.

Дагмар Гірсбергер,

журналіст, м. Бонн

НОЕВ4U – МОЛОДІЖНА БІБЛІОТЕКА ДОЗВІЛЛЯ

Публічні бібліотеки Гамбурга ваблять до себе не тільки молоді, а й дорослих. Рецепт їхнього успіху: слухні пропозиції актуальних медіа та цілком усвідомлена дистанція від усього, що пов'язане зі школою.

Молоді люди в бібліотечній царині відомі як вельми складна цільова група. Якщо 5–13-річні становлять 34 відсотки усіх користувачів Гамбурзької публічної бібліотеки, то молоді люди віком 14–24

років ледь набирають 14. Та завдяки Ноев4U мешканці Гамбурга обрали найкращий шлях сповістити про зміну тенденцій.

Ноев4U можна знайти у гамбурзькому районі Альтоні, на території колишньої фабрики. У цегляних приміщеннях, де раніше виготовлялися гребні гвинти, сьогодні демонструють кіно, працює кафе. А з грудня 2005 р. тут розмістили ще й молодіжну бібліотеку. Металеві полиці, барні стільці за комп'ютерними місцями, скосбочена яскрава стійка: на площі 220 квадратних метрів ця бібліотека для молодих дорослих видається справді інакшою – крутішою.

Навіть її фонд суттєво відрізняється від пропозицій гамбурзьких районних книгарень. Половина з 14 000 найменувань – це аудіовізуальні медіа: аудіокнижки, компакт-диски, DVD, а також ігри для найрізноманітніших систем (ПК, Xbox360, PS2, PSP, Нінтендо DS, Wii). Водночас тут є настільні ігри, комікси, журнали і врешті книжки – фентезі, містика, кохання й секс, біографії зірок, науково-популярна література про хіп-хоп, графіті, спорт, видання з проблем підліткового віку тощо.

Ідея такої незвичайної бібліотеки виникла у членів робочої групи «Робота молодіжної бібліотеки». Це був крок по шляху реалізації концепції Гамбурзької публічної бібліотеки щодо молодіжних книгарень. Вже 2004 р. у німецьких бібліотеках почали засновувати перші незалежні редколегії молодіжних медіа.

Жанетт Агбергер разом зі своїми колегами розробила зовсім нову концепцію. «Нам хотілося, щоб молоді люди, які раніше ніколи чи тривалий час не приходили до бібліотеки, відкривали для себе бібліотеку як новий простір, місце, яке приносить радість, – розповідає Агбергер. – Тому ми зробили Ноев4U бібліотекою виключно вільного часу. Школу ми абсолютно свідомо лишаємо за дверима. Підручники, довідники та подібні речі в нас шукати марно».

Але не тільки незвичайний склад примірників і послідовне планування дозволяють роблять Ноев4U особливою. Бібліотека працює як такий собі молодший компаньйон, тому що учні беруть на себе всю роботу з її організації.

Повне стажування молодих людей, які в публічній бібліотеці проходять навчання на професійних співробітників служб медіа та інформації, триває 12 місяців. Спочатку вони проходять навчання у трьох штатних співробітників бібліотеки. Та вже через деякий час від чотирьох до шести учнів самостійно ведуть справи. Вони видають літературу,

відповідають за паперову роботу, касу та управління, замовляють медіа та опрацьовують їх. «Це має чималі переваги, – пояснює керівник Ноев4U. – Стажери вчать зовсім інакше: вони не просто супроводжують штатного працівника, а самі виконують всю потрібну роботу. Крім того, вони належать до тієї ж вікової групи, що й наші клієнти. Отож, навіть за стійкою у нас працюють молоді люди. Вони мають зовсім інший контакт з нашими клієнтами і краще за нас знають, чого хоче молодь. Без фахових знань, що їх стажери – тільки завдяки вікові – набувають автоматично, ми не так добре давали б тут в усьому раду».

Наскільки Агбергер та її колеги дають собі раду, не в останню чергу, свідчить число відвідувачів. З часу свого відкриття молодіжна бібліотека щодня фіксує збільшення абонементів. За перші дев'ять місяців 2008 р. їх число сягнуло 170 000.

При чому успіх у жодному разі не пов'язаний з дорогою рекламою. «Найкраща реклама – це самі молоді люди. Вони свідомо не рекламують бібліотеку у школах. Ми не хочемо бути пов'язаними зі школою. Наші рекламні заходи обмежуються зверненнями до молодих людей, які вже є читачами районних бібліотек. Все інше робить пропаганда з вуст в уста, – наголошує директорка бібліотеки. Жаннет Агбергер. – Особливо горда я з того, що приходить багато молодих людей, які раніше нічого спільного не мали з бібліотеками. Може, у першому чи другому класі вони востаннє були у книгарні, після того – ніколи. І потім ці молоді люди приходять до нас і кажуть: О! Нам потрібен читацький квиток».

Отже, команда Ноев4U досягла своєї амбітної мети. Якими ж будуть побажання на майбутнє? «Я бажаю, – говорить її керівник, – щоб бібліотека й надалі так добре сприймалася, і щоб інші бібліотеки йшли подібним шляхом – адже ми й досі дещо самотні з нашою концепцією молодіжної бібліотеки дозвілля».

Ірина Фернандес,

журналіст, м. Дортмунд

ПОЖВАВИТИ ІНТЕРЕС ДО КНИЖОК: ЗАХОЧЕННЯ ДО ЧИТАННЯ

Новітні дослідження доводять: читання книжок не є нині звичною справою. Часто воно вже не належить до родинних традицій. Тому заохочення до читання є нагальною проблемою. Багато проєктів, що реалізуються по всій Німеччині, спрямовані на поживлення інтересу до читання серед молодих людей.

У Німеччині кожний четвертий протягом всього свого життя не прочитає жодної книжки. Про це засвідчило нове дослідження «Читання у Німеччині 2008» фонду «Читання». «Такі результати пояснюються тим, що у родині мало читають, і тому відсутній важливий для дітей імпульс до читання», – відзначає фахівець у галузі освіти Вільфрід Боз з Інституту досліджень шкільного розвитку (IFS) Технічного університету Дортмунда. За дорученням ради міністра освіти і культури професор здійснював наукове керівництво нещодавніми Міжнародними студіями читання у початковій школі (IGLU) у Німеччині, результати яких були оприлюднені у грудні 2008 р.

Порівняння IGLU у межах Німеччини показує: Тюрінгія, дещо випереджаючи Баварію, посідає найвищий щабель, у хвості плентають Берлін, Гамбург і Бремен. Проте також з'ясувалося, що існують значні відмінності у компетенції читання чотирикласників у межах федеральних земель. «Студія IGLU виявила, що діти з малоосвічених прошарків населення або мігранти читають менше і не так добре», – робить висновок Боз. Щоправда різниця між дівчатами й хлопцями, всупереч усталеним твердженням, досить мала. «Дівчата на 700-бальній шкалі займають місце на 7 пунктів вище хлопців, – уточнює дослідник. – Це абсолютно мінімальний показник».

Навіть якщо учні у 2008 р. навчилися дещо більше порівняно з тим, що зафіксували попередні дослідження сім років тому, IGLU вкотре показали, наскільки важливим є, власне, заохочення до читання. Зрештою читання є ключовим умінням, що забезпечує доступ до освіти і, відповідно, до участі у суспільному житті. Відтак щороку реалізуються незліченні проєкти, які мають викликати в молодих людей захоплення читанням: Інтернет-портал «Читання у Німеччині» пропонує для цього широкий спектр заходів: години читання вголос спілки «Німеччина читає вголос», акція «Журнали у школі» та спеціальні заохочувальні програми для дітей мігрантів і неписьменних.

Федеральна спілка «Гурток Фрідріха Бьодекера» пропонує по всій Німеччині, здебільшого у співпраці з відповідними школами, близько 6000 авторських читань щороку, на яких діти можуть познайомитися з «вигадниками» історій. «Такий особистий досвід має викликати у дітей інтерес і спонукати читати далі», – пояснює цей принцип голова спілки Удо фон Альтен. Для того щоб автор сприймався як «автентична особа», учні можуть ставити під час читань, які тривають дві аудиторні

години, будь-які запитання. Тоді руки злітають угору, зацікавлені діти просять слова. «Часто запитують, як у письменника з'явилася ідея його історії, – розповідає фон Альтен. – Але частенько ставлять запитання і про домашню тварину, вік чи зарплатню».

«Завдяки особистій зустрічі з автором з'являється мотивація до читання», – упевнений фон Альтен. Це показує учням, що читання пов'язане не тільки зі школою, навчанням та працею, але й може приносити радість. У 2009 р. «Гурток Фрідріха Бюдекера» разом зі своїми 15 земельними спільнотами планує провести кілька тисяч таких читань.

Інші організації в Німеччині також хочуть спонукати дітей до читання. «Хто читає, той перемагає!» Таку назву має змагання із заохочення до читання під патронатом Федерального міністра з питань сім'ї Урсули фон дер Лейен. На літературній вікторині учні з усієї Німеччини стоять один навпроти одного й відповідають на питання про останні книжки, номіновані на премію молодіжної літератури, а також про книжки для молоді загалом. Організаторами дійства є Німецька бібліотечна спілка та Робоча група молодіжної літератури. У 2008 р. змагання «Хто читає, той перемагає!» було проведено у сотий раз. Свій ювілей відзначає і щорічне змагання з читання вголос Німецької книгарні: у 2009 р. воно відбудеться у 50 раз. Після багатьох попередніх турів на шкільному, регіональному, районному та земельному рівнях влітку 2009-го відбудеться триденний фінал під патронатом Федерального президента. Починаючи з 1959 р. учасниками цього дійства вже стали майже 15 мільйонів учнів шостих класів. Нині щороку у змаганнях беруть участь майже 700 000 дітей з 7500 шкіл. Напередодні конкурсу учні обирають собі тексти і готують їх. «Тексти зачитуються перед усім класом, – пояснює Юлія Піасечній з Біржової спілки німецької книготоргівлі. – Таким чином, активними є не тільки діти, які читають вголос, але й однокласники, котрі слухають».

Фонд «Читання» пропонує майже 40 проектів із заохочення до читання. До них належать визначені для читання вголос, стартовий пакет початківця у читанні та читальні клуби для дітей. Щороку до Всесвітнього дня книжки 23 квітня фонд спільно з Біржовою спілкою німецької книготоргівлі та іншими партнерами розповсюджує безкоштовно близько одного мільйона примірників книжки «Дарую тобі історію», де публікуються тексти відомих дитячих та молодіжних авторів.

Щороку у листопаді у нас проходить Національ-

ний день читання вголос, на якому тисячі читців – серед них і відомі особистості – надихають до читання своїх юних слухачів. Останнім часом до таких добродійних акцій долучається дедалі більше організацій аби перетворити Німеччину на країну, що читає.

Райнгард Фельдманн,

Університетська та земельна бібліотека Мюнстера

КНИГИ ПОТРІБНО ОХОРОНЯТИ ЯК ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ?

У Німеччині вкрай бракує усвідомлення того, що книга є об'єктом культурної спадщини. Такої думки дотримується Райнгард Фельдманн, зав. відділу «Рукописи, історичні фонди, збереження фондів» Університетської та земельної бібліотеки Мюнстера, керівник проекту «Форум збереження фондів».

Пане Фельдманн, наскільки великою є частка книжок у німецьких бібліотеках, фонди яких пошкоджено?

Все залежить від того, що ми розуміємо під «пошкодженням». Тут слід розрізняти два основних періоди. Видання, починаючи від часів інкунабул і аж до кінця німецького класицизму, тобто приблизно до 1830 р., як правило, друкувалися на якісному папері. Тому вони мають передусім ушкодження книжкового блоку й палітурки. Власне, тут частка пошкоджених книжок невелика, але проблема поглиблюватиметься, якщо ми не будемо діяти. Проте 30 відсотків книжок, видрукованих після 1830 р., тобто на кислотному папері, а іноді навіть на папері, що містить деревинну масу, виявляють сильні ендегенні реакції розпаду.

Які шанси того, що збереження фондів у перспективі стане успішним?

Ми можемо розраховувати на успіх з часом, оскільки останніми роками нам вдалося дечого досягти. Розроблено багато інноваційних методів реставрування й консервації, і вони дають змогу обробити велику кількість книжок. Я маю на увазі, насамперед, вивчення чорнильної корозії та відновлення втрачених частин аркуша й проклеювання. Крім того, у нас є висококваліфіковані реставратори. Тут ми завдячуємо академізації освіти та постійним заходам з підвищення кваліфікації.

Але все-таки перейдемо до негативних аспектів. Ми ще й досі не маємо національної концепції збереження книжок. Скажу більше: у Німеччині бракує усвідомлення значення цієї складової нашого культурного поступу.

Скільки відсотків свого бюджету німецькі бібліотеки витрачають на збереження фондів?

У кожній установі ця величина різна. Бібліотеки з дуже цінними й великими фондами старовинної, раритетної літератури, що потребує захисту, інвестують почасти три-чотири відсотки свого бюджету, середньостатистична університетська чи земельна бібліотека – приблизно пів або один відсоток.

За старою рекомендацією Ради міністрів культури й освіти із загального бюджету всіх наукових бібліотек необхідно виділяти додатковий відсоток на збереження фондів. У масштабі країни це були б додаткові п'ять мільйонів євро, які цілеспрямовано передавалися б бібліотекам зі специфічними фондами. Однак і цих коштів замало. Нідерланди, наприклад, інвестують у річну роботу в цій галузі вісім мільйонів євро.

Яку роль у цій справі відіграють спонсори?

Загалом піклуватися про збереження культурної спадщини – це державне завдання. Кошти спонсорів та фондів, звичайно, радо приймаються, але вони можуть слугувати лише додатковим стимулом.

Чи є рекомендації щодо оптимальних умов довготривалого зберігання документів?

Так, існує міжнародний стандарт DIN ISO 11799 з вимог до умов зберігання архівних та бібліотечних фондів. У ньому зазначені показники: 18 градусів за Цельсієм і близько 50 відсотків вологості повітря. Щоправда, там ідеться про компроміс. Ми зазвичай радіємо, якщо наближаємося до цих ідеальних показників.

Якою є роль збереження фондів у бібліотечній освіті?

Майже ніякою. І це викликає занепокоєння. Наразі маємо дві протилежні тенденції: освіта реставраторів стала набагато кращою. Їхня професія споконвічно спиралася на ремесло, традицію палітурників. Двадцять років тому у Кельні було засновано першу кафедру реставрації. Згодом з'явилося ще кілька. Відтак якість освіти реставраторів значно поліпшилася.

Водночас, в освіті бібліотекарів дедалі менше уваги приділяється історичним предметам та збереженню фондів. Причому вони часто викладаються на спецкурсах і не представлені окремими кафедрами. Це означає, що у майбутньому в бібліотеках бракуватиме кваліфікованого персоналу, який буде вести серйозні перемовини з зарубіжними спеціалістами й здійснювати контроль якості. У цьому я вбачаю справжню небезпеку.

Групи експертів «Рукописи і старовинні видання» та «Збереження фондів», які існують у Німецькій бібліотечній спілці і до яких належу я, намагаються протистояти цій тенденції. Сподіваюся, що вже в найближчі роки зможу повідомити про зрушення на краще, адже планується відкриття магістратури «Рукописи – специфічні зібрання – збереження фондів».

А що б Ви побажали собі на майбутнє стосовно збереження фондів?

По-перше, грошей, грошей й грошей (*сміється*). Хоча це не головне. Звичайно, гроші нам потрібні, але на цільові витрати й не так багато. Найголовніше нам потрібно далі йти шляхом професіоналізації реставраторів і консерваторів.

По-друге, у наших власних установах – бібліотеках чи архівах – слід підвищувати рівень свідомості керівництва і громадськості загалом щодо культурного скарбу – книжки.

По-третє, ми маємо започаткувати збереження літературних пам'яток – аналогічно до загального збереження історичних пам'яток, яке стало досить успішною справою. Крім того, я хотів би чітких адміністративних структур та солідної фінансової основи для виконання цих завдань.

Розмову вела журналіст Дагмар Гірсберг, м. Бонн

Регіне Денель,

бібліотека ім. Готліба Вільгельма Лейбніца у Ганновері

КНИЖКИ, ВИКРАДЕНІ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІСТАМИ, – ГІРКА СПАДЩИНА НА ПОЛІЦЯХ

Тисячі викрадених націонал-соціалістами книжок стоять нині на полицях німецьких бібліотек і крамниць. Після ідентифікації відбувається важкий пошук господаря чи його нащадків. Але така робота вкрай важлива, зазначає Регіне Денель, перша штатна дослідниця походження творів мистецтва німецької бібліотеки, у розмові з порталом Goethe.de.

Пані Денель, про які обсяги ідеться, коли ми говоримо про крадене націонал-соціалістами майно у бібліотеках?

На виставці «Грабіж і повернення – твори мистецтва, що належали євреям, від 1933 р. і до наших днів», яка відкрилася 23 квітня 2009 р. в Єврейському музеї у Франкфурті-на-Майні, названо число – близько п'яти мільйонів книжок. Багато з них вже повернено через архівне сховище Оффен-

баха, головний реституційний пункт викрадених єврейських бібліотек.

Скільки ще невпізнаних крадених книжок стоїть на полицях бібліотек і в крамницях?

Важко сказати, адже пограбування були дуже масштабні. Ми говоримо про європейський феномен, адже культурне майно звозилося звідусіль. На відміну від творів мистецтва, які, як правило, є унікальними, книжки не мають характеру неповторності. Вони завжди виходять множинним накладом. Відтак набагато складніше ідентифікувати викрадену книжку. Це вдається лише тоді, коли вона позначена штампом, екслібрисом, посвятою, надписом або чимось подібним. В одній лише Бібліотеці ім. Готліба Вільгельма Лейбніца, на яку я працюю, йдеться про майже 1000 книжок.

Книжка часто не має великої матеріальної цінності – на противагу ідеальному...

Тільки в окремих випадках йдеться про безцінні рукописи чи друковані музичні твори, зокрема ноти. Але головним є те, що за історією книжок завжди криється історія людей, яких пограбували. Почасти це одне єдине джерело, яке ще може повідати історію людини, яку переслідували або знищили. Якщо вдається знайти господаря, його нащадків чи близьких, яким можна повернути книжку, завжди відчуваєш велике задоволення.

З якими проблемами Ви стикаєтесь під час визначення провенансу, тобто походження книг?

Спершу слід знайти об'єкт у загальному фонді. Потім дуже великою перепоною є пошук законних власників. Навіть якщо в документах чи книжках вказані імена, можливо, навіть адреси, це не означає, що на місці ще можна знайти потрібних людей чи їхніх нащадків.

Під час пошуку спадкоємців доводиться йти складним шляхом. Тут допомагають Інтернет-покажчики, зокрема база даних *Yad Vashem*, де розміщені імена жертв Голокосту, або база даних *Lost Art*. Крім того там можна знайти інформацію про тих, хто щось втратив.

Що відбувається з книжками, якщо повернення не можливе?

У будь-якому разі в он-лайн-каталогах зазначено, що книжка з великою імовірністю пов'язана з культурним грабунком націонал-соціалізму. Також сподіваємося впорядкувати в бібліотеках спеціальний

фонд і у такий спосіб задокументувати історію. Так робить, наприклад, Берлінська центральна та земельна бібліотека. Звісно, ми більше не хочемо мати крадене майно у своєму «домі», але тоді виникає питання: а де ж місце цим книжкам?

В Австрії все робиться по-іншому: там закон про повернення творів мистецтва декларує – все, що може бути повернене, має бути повернене. Твори, які не можуть бути ідентифіковані, слід реалізувати. Гроші, отримані від продажу, передаються єврейським організаціям.

Як часто вдається повернути книгу власникові?

На жаль, дуже рідко. Досвід бібліотек, які вже довго ведуть пошук, показує, що лише п'ять-сім, максимум десять відсотків книг справді мають явні ознаки, що дають змогу шукати власників. Це копівка, нелегка праця, що не завжди завершується успіхом. Але вона стала вагомим внеском в опрацювання історії й відновлення справедливості щодо жертв. Йдеться про обов'язок пам'ятати про те, що з нами сталося.

Не тільки націонал-соціалісти, але й союзники викрадали книжки...

Так, і це траплялося досить часто. Хоча багато з тих книжок були ними повернуті. У 50-ті рр. значна кількість видань надійшла до НДР (до великих фондів Готської бібліотеки й бібліотеки землі Саксонії) із Радянського Союзу. У 90-ті рр. повернулися тисячі книжок з Грузії та Вірменії. Але десятки тисяч книжок ще й досі не знайдені.

Чи можуть бібліотеки, засновані після 1945 р., бути впевненими, що не мають книжок, викрадених націонал-соціалістами?

Тільки-но бібліотека отримує антикварну книжку, яка вийшла до 1945 р., існує ймовірність, що до фонду потрапляє крадене майно. З такою ж проблемою стикаються і музеї. Якимось на грудневому засіданні 2008 р. у Берліні одна дослідниця з Ізраїлю розповідала, що навіть в ізраїльських музеях зберігаються об'єкти, викрадені у євреїв чи в інших жертв націонал-соціалізму. Як з'ясувалося, вони випадково були придбані на ринку мистецтва. Однак, це не знімає з порядку денного питання про їх повернення власникам.

*Розмову вела журналіст Забіне Тента,
м. Кельн*